

การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธี ของชุมชนวัดสารอด กรุงเทพมหานคร*

The Development of Urban Wisdom under Bowon Framework by Buddhist Peaceful Means of Wat Sarod Community, Bangkok Metropolis

¹อำไพ กุลบุตรดี และ พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปญโญ

¹Ampai Kunbuddee and Phrakrupalad Adisak Vajirapañño

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: ampaitaet4@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็น และแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธีของชุมชนวัดสารอด 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมที่เอื้อต่อรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธีของชุมชนวัดสารอด และ 3) เพื่อพัฒนา และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธีของชุมชนวัดสารอด เป็นงานวิจัยแบบอริยสังฆโมเดล การวิจัยเชิงคุณภาพ ลงพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คำถามสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมสัมมนาวิชาการ จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลหลัก รวม 39 รูป/คน ประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์ 13 รูป แขนงนำชุมชนวัดสารอด 25 คน หน่วยงานภาครัฐ 1 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัญหาภูมิปัญญาวัดสารอด คือ ชุมชนไม่ให้ความสนใจภูมิปัญญาชุมชน ผู้นำภูมิปัญญาไม่การถ่ายทอดภูมิปัญญา เทคโนโลยี การบริโภคที่เปลี่ยนไป ขาดการประชาสัมพันธ์และประสานงาน ขาดประสบการณ์ ขาดความร่วมมือ เสียสละ ภูมิปัญญาไม่มีเอกลักษณ์และสูญหาย 2. พุทธธรรมที่เอื้อ คือ อริยสัง 4 หลักอปริหานิยธรรม การประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็น การระดมสมอง กำหนดเป้าหมาย ส่งเสริมสนับสนุน ร่วมมือ เสียสละ ปฏิบัติตามแผนงาน 3. ผลการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวร ได้รูปแบบ “KHA Model” มีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1. K=Knowledge ความรู้ถูก 2. H=Highlight ปลูกให้เด่น 3. A=Activity เน้นกิจกรรม 4. I=Impressionประทับใจ เกิดองค์ความรู้ใหม่ 4 ด้าน 1) แหล่งเรียนรู้ 2) ชูอัตลักษณ์ จดจำมีคุณค่าและมูลค่า 3) สมัครสมานสามัคคี 4) สำราญสุข อยู่ดีกินดี

คำสำคัญ: การพัฒนา; ภูมิปัญญา; บวร; พุทธสันติวิธี; วัดสารอด

Abstract

The research article pursued the following objectives: 1) to examine the context, problems, needs, as well as concepts and theories about the development of community wisdom under the Bowon framework by Buddhist peaceful means, at Wat Sarod community;

*Received October 27, 2023; Revised December 8, 2023; Accepted December 19, 2023

2) to examine the Buddhaddhamma that is conducive to the model for the development of community wisdom under the Bowon framework by Buddhist peaceful means, at Wat Sarod community; and 3) to develop and present the model for the development of community wisdom under the Bowon framework by Buddhist peaceful means, at Wat Sarod community. The study employed an action research based on Ariyasacca (the Four Noble Truths). The qualitative method was used through field study. The tools used were in-depth interview, seminar, focus group discussion, and both participant and non-participant observation. Key informants included 39 key informants, consisting of 13 monks, 25 leaders of Wat Sarod community, and 1 representative of government sector.

From the study, the following results were found: 1) Problems of community wisdom at Wat Sarod include people in the community lack interest in community wisdom, the failure of community leaders to pass on community wisdom to the new generations, changes in technology and consumption, a lack of public relations and coordination, a lack of experience and sacrifice, and the lack of identity in community wisdom. 2) The Buddhaddhamma conducive to the development of community wisdom at Wat Sarod community include Ariyasacca (the four noble truths) and Aparihāṇiyadhamma (seven conditions of welfare). This involves meeting, sharing views and brainstorming, defining goals, promoting and encouraging collaboration, sacrificing, and implementing the work plan. 3) The development of urban wisdom under Bowon framework by Buddhist peaceful means at Wat Sarod community in Bangkok has resulted in a "KHA model" (meaning egg) with the following four components (1) The first egg "K" refers to Knowledge, (2) The second egg "H" refers to Highlight, (3) The third egg "A" refers to Activity, and (4) The fourth egg "I" refers to Impression. This development has led to a new body of knowledge in four areas (1) Learning resources, (2) Highlighting identity, (3) Solidarity, and (4) Happiness, including the ability to eat and live well.

Keywords: Development; Local Wisdom; Bowon; Buddhist Peaceful Means; Wat Sarod

บทนำ

วัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นชุมชนใหญ่ที่รวมชุมชนย่อย 28 ชุมชน ในปัจจุบันชุมชนเมืองได้รับเอาความรู้และเทคโนโลยีจากต่างชาติเข้ามา ภูมิปัญญาชุมชนไม่มีเอกลักษณ์และสูญหายอยู่ในระดับวิกฤติ ด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงนึกถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชุมชนอันดีที่เคยสืบทอดกันมา ภูมิปัญญาชุมชน หมายถึงถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชุมชนคิดค้นขึ้นแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาแก้ปัญหาเป็นทั้งสติปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชน ภูมิปัญญาเหล่านี้ยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคนในชาติไทย สอดคล้องกับ Boonnam, and Nawakitphaitoon (2022) ซึ่งกล่าวไว้ในวารสาร เรื่อง การปลูกฝังให้ชุมชน เด็กและเยาวชนมีความรัก ความหวงแหนและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเพิ่มคุณค่า และมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ การบูรณาการ การดำเนินงานศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับ

กรอบทิศทางการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด ผู้วิจัยได้มีการพัฒนาผู้นำชุมชนให้เกิดการตระหนักรู้ เกิดความเข้าใจ เสริมสร้างการเรียนรู้มีคุณธรรม จริยธรรม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จัดกิจกรรม สาธารณประโยชน์ การจัดระเบียบสังคม นำคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการพัฒนา ภูมิปัญญาชุมชนให้เกิดขึ้น เป็นนวัตกรรมหนึ่งในการนำมาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับภูมิปัญญา ชุมชน ให้เป็นชุมชนแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจนำไปสู่ทักษะอาชีพ การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนภายใต้กรอบ บวร ซึ่งหมายถึง บ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ บุคคลในชุมชนให้มีส่วน ร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาชุมชนของบุคคล มาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธี ที่ได้สูญหายไปจากชุมชนวัดสารอดควรมีรูปแบบอย่างไรให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเพื่อเสริมสร้าง ชุมชนสันติสุข ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง คือ ชุมชนวัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหา กระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเพื่อเสริมสร้าง ชุมชนสันติสุข ศึกษาวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตาม แนวคิดทางพระพุทธศาสนา และเพื่อนำเสนอการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนวัดสารอด กรุงเทพมหานคร จึงมีความสอดคล้องกับบริบทด้านพื้นที่ที่ส่งเสริม การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ส่งเสริมการเรียนรู้ ภายใต้การอนุรักษ์ การสืบทอดภูมิปัญญาชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บริบท สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็น และแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธีของชุมชนวัดสารอด กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธธรรมที่เอื้อต่อรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวร โดยพุทธสันติวิธีของชุมชนวัดสารอด กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อพัฒนา และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบวรโดยพุทธสันติวิธี ของชุมชนวัดสารอด กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี (Documentary Study) โดยผู้วิจัยศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ บริบท ความเป็นมา ความหมาย คุณค่า และความสำคัญ ในปัจจัยของความสำเร็จที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนของวัดสารอดโดย พุทธสันติวิธี และศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สภาพปัญหาของการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมือง โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือบวร 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) “บ้าน” แกนนำชุมชน 2) “วัด” คณะสงฆ์เขตราชบุรีบูรณะ ได้แก่ เจ้าคณะเขตและเจ้าคณะแขวง เจ้าอาวาสและผู้ช่วยในเขตราชบุรีบูรณะ กองงานเลขานุการวัดสารอดและกลุ่มเจ้าหน้าที่ประจำวัด จิตอาสา อุบาสิกาวัดสารอด และ 3) กลุ่ม “ราชการ” หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานเขตและสภาวัฒนธรรมเขตราชบุรีบูรณะ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสารอด รวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและบริบทอื่น ๆ นำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องและ เชื่อถือได้ โดยเฉพาะข้อมูลจากผลงานวิจัยที่ผ่านมา ความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน

วัดสารอด และแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตามศาสตร์สมัยใหม่ มุ่งเน้นการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนที่ยังไม่มั่นคง มีกระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน 4 ขั้นตอน คือ 1) การวางแผนหาแนวทางการพัฒนา 2) การปฏิบัติการ จัดกิจกรรมภูมิปัญญาชุมชน 3) การประเมินผลจากผู้เข้าร่วมงาน 4) การสะท้อนผลการจัดกิจกรรมพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสอดคล้องกับพื้นที่และผลกระทบของสถานการณ์เพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญาชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 2 ทำการศึกษาในภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกับ “บวร” ประธานชุมชนวัดสารอด เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานบริบทพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่แบบอย่างความสำเร็จในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด ต่อมาได้เป็นแนวคิดการกาพัฒนาภูมิปัญญาในฐานะเป็นเครื่องมือการพัฒนาสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) หรือกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกข้อมูลสำคัญแบบเจาะจงทั้งหมดจำนวน 39 รูป/คน เป็นกลุ่มเดียวกันที่ใช้สัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มย่อยที่ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposeful Selection) ประกอบด้วย ประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์ 13 รูป แกนนำชุมชนวัดสารอด 25 คน หน่วยงานภาครัฐ 1 คน และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญที่เป็นนักวิชาการและวิทยากร ด้านการพัฒนาบุคลากรในองค์กร ด้านการจิตใจโดยใช้หลักพุทธธรรม ด้านการพัฒนาผู้นำภูมิปัญญาชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในด้านความสำเร็จทางภูมิปัญญาชุมชนโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เพื่อค้นหาประเด็นในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดและผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเชิงคุณภาพ สร้างแนวคำถามการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วมด้วยและแบบไม่มีส่วนร่วมด้วย ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อข้อมูลในด้านทัศนคติ ค่านิยมของชุมชน เพื่อวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และถอดแบบอย่างของความสำเร็จที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยและพัฒนา การควบคุมคุณภาพเครื่องมือใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (Cohen, and Manion, 1994 as cited in Lincharearn, 2015) ได้แก่ บุคคล เวลา สถานที่ และนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาขั้นตอนที่ 1 - ขั้นตอนที่ 3 มาบูรณาการตามหลักพุทธสันติวิธีกับศาสตร์สมัยใหม่ ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการในด้านของการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนโดยพุทธสันติวิธีของ วัดสารอด ซึ่งผู้วิจัยร่างแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนที่เกิดจากการสังเคราะห์เอกสาร ตรวจสอบคุณภาพรูปแบบด้วยการให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญซึ่งมีบทบาทสำคัญในด้านความสำเร็จด้านการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวทางสมัยใหม่ และการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนตามแนวทางพุทธศาสนามาเป็นแกนได้พิจารณาแสดงความคิดเห็นรับรองความเหมาะสมในการจัดประชุมเสวนาวิพากษ์นำเสนอการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และนำไปดำเนินการทดลองใช้นำร่องกับพื้นที่วัดสารอด ศึกษาและติดตามผลการปฏิบัติการในพื้นที่ด้วยการกำหนดประเด็นในการศึกษาเพื่อการติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การถ่ายภาพกิจกรรม สอบถามความคิดเห็น ความพึงพอใจ และการนำไปขยายผลต่อยอดงานวิจัยอันจะนำไปสืบสานภูมิปัญญาชุมชนให้เป็น อัตลักษณ์อย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลจากการจัดเวทีแบบออนไลน์ผ่าน ZOOM เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบันทึกวิดีโอ บันทึกเสียง จัดบันทึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และภาพถ่ายกิจกรรม การจัดประชุมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นผลกระทบที่เกิดขึ้น จากการดำเนินการ

พัฒนาภูมิปัญญาชุมชนบนพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยโดยสังเกตแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเข้าไปร่วมทำกิจกรรมภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 6 ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการจัดหมวดหมู่ข้อมูล ลดทอนข้อมูล และจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนในยุคปัจจุบัน ตลอดจนทั้งแนวคิดพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย (Descriptive Presentation of the Research Results) ผู้วิจัยดำเนินการจัดประชุมเพื่อเป็นช่องทางในการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากนั้นได้เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นสำหรับงานวิจัยเรื่องการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด เพื่อติดตาม รักษา และพัฒนาต่อยอดการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน เพื่อให้ความมั่นคงในระดับชุมชนเมืองมาเป็นฐานในการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติ ให้คนในชุมชนเป็นสังคมที่เกื้อกูล ส่งเสริมช่วยเหลือกัน สมัคสมานสามัคคี โดยความศรัทธาของชาวพุทธศาสนานั้นย่อมเชื่อว่าสักการะ เคารพ นอบน้อม บูชาพระตถาคตด้วยการบูชาที่ประเสริฐสุด

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถตอบคำถามวิจัย/และปัญหาที่ต้องการทราบได้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า

1) **บริบทของภูมิปัญญาชุมชนเมืองวัดสารอด กรุงเทพมหานคร** พบว่า บริบทด้านภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด Khundet (2023) ได้ให้ข้อมูลด้านความเป็นมาของภูมิปัญญาชุมชนในอดีต อาทิเช่น การค้าขายทางเรือ การทำสวนหมาก ส้มบางมด สวนมะพร้าว การจักสานตะกร้า ไม้กวาด การใช้สมุนไพร การนวดตอกเส้น การสักการะหลวงพ่อรอดด้วยไข่ต้ม การทำบายศรี อาหาร ถือน้ำ 8 นุ่งขาวห่มขาวใส่บาตรทุกวันพระ การศึกษาพระปริยัติธรรม การรักษาศีลปฏิบัติธรรม ในอดีตนิยมเดินทางและค้าขายด้วยเรือ สินค้าส่วนใหญ่เป็นอาหาร ขนมหวาน อาทิ กล้วยบวชชี ขนมกรก หอยทอด ก๋วยเตี๋ยว เมื่อมีงานประจำปี พ่อค้าแม่ค้าจะเข้ามาขายในวัดสารอดและขายดีมาก เนื่องจากมีฝีมือในการประกอบอาหารที่มีชื่อเสียงคือขนมเบื้องทอดลงเรือ ปัจจุบันการใช้เรือในการค้าขายน้อยลงมาก วัดสารอดเป็นสถานที่เอื้อต่อการเดินทางทางเรือเพราะติดกับคลอง เป็นศูนย์รวมจิตใจและแหล่งเรียนรู้จัดงานทำกิจกรรมต่าง ๆ ภูมิปัญญาของคนในชุมชนมีความสามารถหลากหลาย แต่ยังไม่ได้นำพัฒนาต่อยอด นอกจากนั้น บริบทการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงแก่วัดสารอด จึงเป็นศูนย์กลางจัดภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อหลอมรวมบวรให้เป็นหนึ่งเดียว เสริมสร้างความสามัคคี เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานครแห่งที่ 61 สร้างความน่าเลื่อมใสใฝ่ใจผู้พัฒนาปัญญาชุมชนวัดสารอด บริบทการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด เรื่อง อาหาร ขนม และงานประดิษฐ์ OTOP ที่มีความโดดเด่นของสินค้าและมีเอกลักษณ์เฉพาะ คือการทำบายศรีจากผ้า การสานกระเป๋ามาจากเส้นพลาสติก และมีปราชญ์ชุมชนหรือบุคคลตัวอย่างของชุมชนด้านสุขภาพ คือ คุณพรทิพย์ มาชื่น ชุมชนอนามัย 58 และบุคคลตัวอย่างคุณณณมล เจริญพฤกษา ภูมิปัญญาชุมชนราษฎรบุรณะ 39 จึงกล่าวได้ว่า ในอดีตที่ผ่านมาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดแทบไม่มีคนรู้จัก ขาดการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ไม่มีความโดดเด่นด้าน อัตลักษณ์ ปัจจุบันชาวชุมชนได้รับการกระตุ้นให้สนใจด้านภูมิปัญญาชุมชนโดยเลือกสรรหาของดีแต่ละชุมชนออกมา และพัฒนาเรื่องการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารผ่านการสื่อสารออนไลน์ให้มากขึ้น ชุมชนต้องการพื้นที่วางขายสินค้าแสดงผลงานภูมิปัญญาชุมชน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ

ให้เติบโตขึ้นสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน ผู้นำชุมชนได้เข้ามาบิณฑบาต การมีส่วนร่วมของพลังบวรเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองให้เกิดการพัฒนาสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน

2) สภาพปัญหา พบว่า สภาพปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองวัดสารอด Phra Kampanat Sukwattano (2023) ได้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาชุมชนไม่มีการสร้างอัตลักษณ์ให้โดดเด่น 2) ไม่สามารถสร้างสรรค์พัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่ให้เป็นภูมิปัญญาที่หล่อหลอมคนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข 3) ขาดการร่วมมือกันที่จะยกระดับภูมิปัญญาชุมชนให้สร้างรายได้ เกิดเศรษฐกิจที่ดีของชุมชน 4) ขาดกิจกรรมสร้างสรรค์ที่สามารถสร้างองค์ความรู้แนวทางการดำเนินชีวิตอันดีงาม 5) ขาดการร่วมมือกันในชุมชนด้านพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน 6) ภูมิปัญญาไม่ได้รับการสืบสานต่อแก่คนรุ่นหลัง 7) ไม่มีการจัดงานเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา 8) ขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจและพัฒนาต่อยอดให้ภูมิปัญญาเกิดคุณค่าต่อคนในชุมชน 9) คนในชุมชนไม่ได้เห็นว่าภูมิปัญญาที่มีประโยชน์จึงไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรม 10) ขาดการประชาสัมพันธ์ ความต้องการจำเป็น ได้แก่การประชาสัมพันธ์ การเข้าร่วมประชุมกันอย่างพร้อมเพรียงความสามัคคีปองดองมีส่วนร่วมกัน ประธานชุมชนทุกชุมชนวัดสารอดได้มีบทบาทในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน จัดระบบการประสานงานให้เป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว

3) ความต้องการในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร พบว่า Phra Kampanat Sukwattano (2023) ได้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การจัดงานเที่ยววัดประจำปี ทำให้เห็นถึงความต้องการจำเป็นในการพัฒนาด้านภูมิปัญญาชุมชน ได้นำเสนอของดีหรือสินค้าที่โดดเด่นของชุมชน เช่น การสานตะกร้า การปลูกหมาก ศิลปะการทำอาหาร ทำให้ครอบครัวมีรายได้มากขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมของบวร เป็นต้น คนในชุมชนได้แสดงฝีมือและประสบการณ์ด้านภูมิปัญญา ความจำเป็นในการขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด คือ ด้านระบบบริหารจัดการ การสรรหาบุคลากร การจัดตั้งองค์การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม การเข้าร่วมประชุมในการทำงานอย่างพร้อมเพรียงกันของประธานชุมชนทั้ง 28 ชุมชน ความร่วมมือร่วมใจกันรู้สึกว่าคนในชุมชนเป็นเจ้าของผลงานด้านภูมิปัญญาจัดงานแสดงผลงานและการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนย่อมทำได้สำเร็จได้

จึงกล่าวได้ว่า ความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนวัดสารอด คือ 1) การประชาสัมพันธ์ให้ชาวชุมชนได้รับทราบการพัฒนาด้านภูมิปัญญาอย่างทั่วถึง 2) การเข้าร่วมประชุมกันอย่างพร้อมเพรียงของชุมชนวัดสารอด เพื่อปรึกษาหารือแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน 3) ต้องการพื้นที่ขายของหรือแสดงสินค้าด้านภูมิปัญญาชุมชนเมื่อมีการจัดงานประจำปี 4) ประธานชุมชนทุกชุมชนได้มีบทบาทในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน 5) จัดระบบการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกรวดเร็ว

4) แนวคิด ทฤษฎีและถอดแบบอย่างของความสำเร็จที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนชุมชนเมือง

การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนชุมชนเมือง ควรมีรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจนและมีเอกลักษณ์ เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนชุมชนสืบสานต่อ ในปัจจุบันยังขาดรูปแบบการพัฒนาที่เป็นระบบ หลักการ แนวทางเป็นแม่แบบที่นำไปเป็นต้นแบบหรือเป็นแนวทางในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนชุมชนเมือง

แนวคิดหลักการ “บวร : บ้าน วัด ราชการ” สอดคล้องกับ Nakhonsawan PAO (2023) ซึ่งกล่าวไว้ในบทความเรื่อง ความร่วมมือพลังบวร 7 โครงการ แผนการขับเคลื่อนความร่วมมือพลังบวร (บ้าน วัด ราชการ) เสริมสร้างสังคมสุขภาวะ โดยใช้กลไกหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) จังหวัดนครสวรรค์ ปีงบประมาณ พ.ศ.2565 – 2567 ใน 3 โครงการ 3 แผนงาน มีการเสวนาความร่วมมือพลังบวร 7 โครงการ ได้แก่ 1. โครงการเสริมสร้างสังคมสุขภาวะด้วยพลังบวรโดยใช้กลไกหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) 2. โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข (สร้างสปปายะด้วยวิถี 5 ส) 3. โครงการสร้างความปรองดอง

สมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล 5 4. โครงการชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร 5. โครงการส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน 6. โครงการศึกษาสงเคราะห์เพื่อชุมชน 7. โครงการสาธารณสงเคราะห์เพื่อชุมชน ในการขับเคลื่อนพลังบวร นำความรู้ลงไปพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ เช่นการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร, การไปพัฒนาศูนย์การเรียนรู้, สายพันธุ์ข้าวที่ต้องอนุรักษ์ไว้ สามารถไปกระตุ้นหนุนเสริม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมูลค่า ไปกระตุ้นหนุนเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างที่ไปขัดขวางการสร้างนวัตกรรม การใช้หลัก “บวร” มีบทบาทเป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะอำนวยความสะดวกให้แก่หน่วยงานทุกภาคส่วนยั่งยืนตลอดไป

ถอดแบบอย่างความสำเร็จในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน Kongsema, and Wongwatthanaphong (2023) ซึ่งกล่าวไว้ในวารสาร เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตและขยายพันธุ์ข้าวชุมชนตำบลจั่วราย อำเภอดะพานหิน จังหวัดพิจิตร ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตและขยายพันธุ์ข้าวชุมชนตำบลจั่วราย อำเภอดะพานหิน จังหวัดพิจิตร พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตและขยายพันธุ์ข้าวชุมชนตำบลจั่วราย อำเภอดะพานหิน จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รองลงมา คือ ด้านการเป็นผู้ประกอบการ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านภาวะผู้นำ และด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าภาครัฐมุ่งพัฒนาปัจจัยสนับสนุนต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่เป็นสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีส่งผลความสัมพันธ์ เพราะการที่กลุ่มมีผู้นำที่ดีเยี่ยมไปด้วยภาวะผู้นำและเสียสละ ความสามัคคีของสมาชิก และการเข้ามาของภาครัฐในการอบรมให้ความรู้ด้านวิชาการเกษตร โดยการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์ที่ 2 หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวรของชุมชนวัดสารอด จึงต้องมีหลักการ วิธีการและข้อปฏิบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาภูมิปัญญานำไปสู่สันติสุข โดยนำเอาหลักอปริหานิยธรรม สำหรับชุมชนหมั่นประชุมกันย่อมมีแต่ความเจริญ หลักธรรมดังกล่าวมี 7 ประการ ได้แก่ 1) หมั่นประชุม 2) พร้อมเพรียงกันประชุม 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว 4) ให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ 5) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรีให้ความคุ้มครองปกป้อง 6) ให้ความเคารพสักการบูชาสถานที่สำคัญ 7) จัดให้ความอารักขา คุ้มครองป้องกันแก่ผู้มีศีล ดังนั้นการประชุมพร้อมเพรียงกันซึ่งเป็นหลักพุทธสันติวิธีมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการออกแบบรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวรของชุมชนวัดสารอด เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเชิงกายภาพ พหุภาพ จิตภาพ ปัญญาภาพเป็นการพัฒนาตามกรอบภาวนา 4 เริ่มต้นค้นหาสภาพปัญหาสาเหตุ ค้นหาแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน

จึงกล่าวได้ว่า หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวรของชุมชนวัดสารอด คือ หลักอปริหานิยธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดโดยเน้นการประชุมร่วมแสดงความคิดเห็น การระดมสมอง กำหนดเป้าหมายร่วมกัน ส่งเสริมสนับสนุน ให้ความร่วมมือ เสียสละ และร่วมดำเนินการปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ รับผิดชอบ นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ร่วมพิจารณาคิดกลยุทธ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาชุมชนชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบไขโมเดล “KHA Model” มีองค์ประกอบย่อย 4 ประการ ได้แก่ 1) K=Knowledge ความรู้ถูก มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชุมชนที่ถูกต้อง จัดทำคู่มือให้คนในชุมชนได้เรียนรู้

ตระหนักเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษรักษาหวงแหนและสานต่อภูมิปัญญาชุมชนด้วยความภาคภูมิใจ ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน 2) H=Highlight **ปลูกให้เด่น** ร่วมมือสร้างคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาชุมชนให้ได้รับการฟื้นฟูให้โดดเด่นขึ้นมา โดยความร่วมมือกันของพลังบรรดาด้วยการประชุมหารือวางแผน การประชาสัมพันธ์ให้ภูมิปัญญาโดดเด่น รวมทั้งการนำเสนอในเวทีวิชาการ จัดงานแสดงผลงาน OTOP นิทรรศการนำเอาภูมิปัญญาที่เลือกเฟ้นแล้วมาสร้างปฏิกิริยา ภาพวาด หรือเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ปรัชญาธรรม จนเกิดความโดดเด่นกลายเป็นอัตลักษณ์ที่น่าจดจำ 3) A=Activity **เน้นกิจกรรม** มุ่งเน้นการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักเพื่อนำเสนอภูมิปัญญา เน้นการออกแบบจัดกิจกรรมให้มีกลิ่นไอภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม เป็น อัตลักษณ์ที่สำคัญของชุมชน 4) I=Impression **ทำให้ประทับใจ** ภูมิปัญญาชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกประทับใจและได้แรงบันดาลใจ กระตุ้นพลังแห่งศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แก่ผู้คนที่เข้ามาสัมผัสเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนนำพาชีวิตที่ดี อยู่ดี และความสุข มีความมั่นคง มั่งคั่ง เกิดเศรษฐกิจพอเพียง อย่างยั่งยืน ที่เกิดจากภูมิปัญญาชุมชนของตนเอง

องค์ความใหม่

จากการศึกษาการพัฒนาประเพณีชุมชนเมืองภายใต้กรอบบรรดาพุทธสันติวิธีของชุมชน วัดสารอด กรุงเทพมหานคร ตามองค์ประกอบ 4 ประการ ของ KHAI Model (ไซโมเดล) ส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ แหล่งเรียนรู้ ชูอัตลักษณ์ สัมผัสความล้ำเลิศ ได้แก่

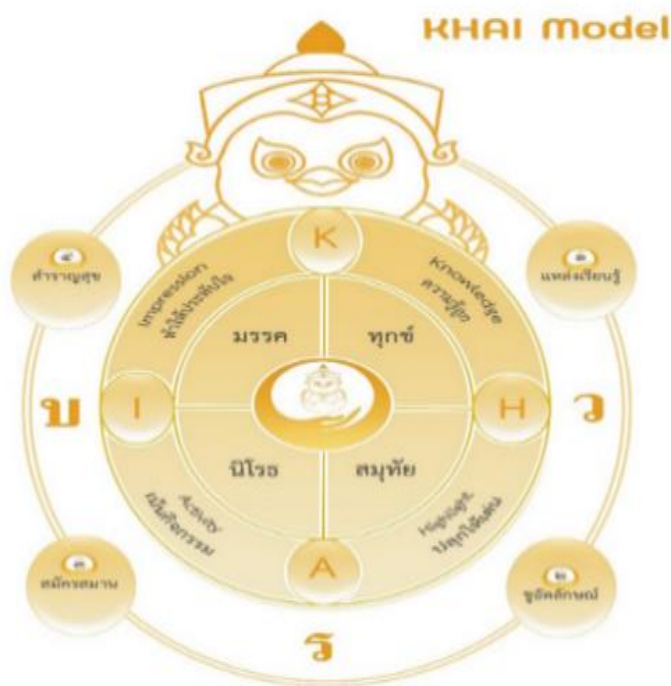

Figure 1: KHAI Model

1) แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาในชุมชนถูกรวบรวมไว้ มีพิพิธภัณฑ์ในการจัดเก็บของสำคัญเพื่อให้ชุมชนหลังได้เข้ามาเรียนรู้ที่วัดสารอดเก็บรักษาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาชุมชนเอาไว้อย่างชัดเจน ความรู้ภูมิปัญญาชุมชนดั้งเดิมอันทรงคุณค่าที่จะอยู่เคียงคู่ชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

2) ชูอัตลักษณ์ นำเอาภูมิปัญญาชุมชนที่โดดเด่นมาเชิดชูให้เป็นอัตลักษณ์เกิดการจดจำทำให้เกิดการกล่าวขานถึงคุณค่าและมูลค่าของชุมชน พัฒนาต่อยอดและนำเสนอในเวทีวิชาการและสื่อสาธารณะ

นำเสนอนิทรรศการ สอดคล้องกับ Chuenchit, Maneekard, and DOUNGKEAW (2023) ซึ่งกล่าวไว้ในบทความวิจัย เรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์มุนบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงราย

3) สมัครสมาน ชุมชนทั้งบวรมีความสมัครสามัคคีได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเพื่อรักษาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4) สำราญสุข ภูมิปัญญาชุมชนสามารถเสริมสร้างความสุขแก่คนในชุมชนทั้งบวร ทำให้ชาวชุมชนอยู่ดีกินดีมีความสุข สร้างอาชีพ มีรายได้ มีความสุขที่ได้นำเอาภูมิปัญญาชุมชนมาการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์เป็นทางสว่างในการดำเนินชีวิตแก่คนในชุมชน เกิดพลังศรัทธาและปัญญา

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า จากบริบท สภาพปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองของวัดสารอดนั้น ไม่มีทฤษฎีของการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในด้านการปฏิบัติงานร่วมกันช่วยเหลือชุมชนได้โดยตรง ทั้งนี้เป็นเพราะยังไม่มีกรรวบรวมสืบค้นภูมิปัญญาชุมชนทั้ง 28 ชุมชน และยังไม่มีการจัดตั้งคณะทำงานด้านชุมชนเพราะเป็นการรวมตัวของชุมชนใหม่จึงต้องมีกระบวนการประสานงานกันระหว่างบวร กำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกัน สอดคล้องกับ Layim et al. (2022) ซึ่งกล่าวไว้ในวารสารเรื่อง ภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นจังหวัดชัยนาท: การพัฒนาสำหรับชัยนาทองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยนาท ได้ส่งเสริมและแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพของเกษตรกร ผู้ประกอบการร้านอาหาร พ่อค้าแม่ค้า ผู้ประกอบ ธุรกิจรายย่อยและประชาชนทั่วไปที่อยู่ในจังหวัดชัยนาท เรื่องอาหารในพื้นที่ จังหวัดชัยนาท ด้วยการใช้นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรหรือวัตถุดิบท้องถิ่น รังสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อาหารที่มีมาตรฐาน ทั้งอาหารคาว อาหารหวานอาหารว่าง และเครื่องดื่ม การยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของผลิตภัณฑ์อาหารของจังหวัดชัยนาทให้มีศักยภาพ พัฒนาศักยภาพและความสามารถของประชาชนหรือผู้เกี่ยวข้องให้สามารถแปรรูปอาหารด้วยวัตถุดิบที่มาจากท้องถิ่น ตอบโจทย์ผู้บริโภคตลาดใหม่ ในยุค (New Normal) อาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดชัยนาทนั้นเป็นส่วนสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสำหรับชัยนาท เกิดความยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหารได้เป็นอย่างดี เป็นการมีส่วนร่วมกันของคนในจังหวัด ภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดสามารถหลอมรวมบวรให้เป็นหนึ่งเดียว เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริม สนับสนุน เสียสละ พบปัญหาคนในชุมชนไม่ทราบว่าจะอะไรคือภูมิปัญญาของชุมชนที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน ขาดศรัทธาต่อวัด คนไม่สนใจเข้าร่วมพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน ชาวชุมชนต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้สามารถการรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้ชัดเจน มีพื้นที่ขายของ และให้ผู้นำชุมชนได้มีบทบาทให้มีการประสานงานระหว่างบวร สอดคล้อง Maprasert, Adulbutra, and Maitreesophon (2023) ซึ่งกล่าวไว้ในวารสารเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาล ตำบลบางเก่า อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบุรี ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในภาพรวม ด้านผลประโยชน์จากการเข้าร่วม ด้านความผูกพันกับท้องถิ่น ด้านความเข้มแข็งเครือข่ายชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางเก่า อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบุรี การประชุมกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการหรือการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ โดยมีบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมคือ ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ และบุคคลภายนอก การดำเนินการหรือกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีความเกี่ยวข้องกันทั้งทางด้านจิตใจ ความรู้สึก ความคิดของแต่ละ

บุคคลที่มีต่อกิจกรรมของกลุ่มเป็นแรงกระตุ้นที่จะช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน เกี่ยวข้องในการดำเนินงานส่งเสริม ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันแก้ปัญหา

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว วัดสารอดเป็นศูนย์กลางรวมใจชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว คนในชุมชน ให้ความสำคัญมีความผูกพันกับวัดมากขึ้น ทั้งนี้ หากวัดมีผู้นำหรือเจ้าอาวาสที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล พัฒนาวัด ในด้านต่าง ๆ มีภาวะผู้นำก็สามารถหลอมรวมชาวชุมชนให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวเกิดพลังขับเคลื่อนจากบวร การประชาสัมพันธ์ยังไม่หลากหลายช่องทาง พบผลการศึกษาความร่วมมือของทุกภาคส่วนโดยใช้กลไก ทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการสานสัมพันธ์ร่วมมือจัดทำแผนงาน วางนโยบาย ตั้งเป้าหมาย และโครงการ กิจกรรมยกระดับทุนทางภูมิปัญญาชุมชนเมืองด้วย “บวร”

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน ภายใต้กรอบบวรของชุมชนวัดสารอด ด้วยหลักอริยสัจ 4 ค้นหาสภาพปัญหาสาเหตุ หาแนวทางการพัฒนา ภูมิปัญญาชุมชน ประชุมแสดงความคิดเห็น กำหนดเป้าหมายร่วมกัน เสียสละและดำเนินการปฏิบัติตามแผน กำหนดไว้ นึกถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก คิดกลยุทธ์ต่าง ๆ สอดคล้องกับ Chaiwan, Phrapalad Sura Yanatharo, Prhakrusadhukitkosol, and Chusrisuk (2023) ซึ่งกล่าวไว้ในวารสารเรื่องพุทธสันติวิธี เพื่อแก้ไขความขัดแย้งสังคมในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความสันติสุขสงบ การนำเอาหลักอริยสัจ 4 มาเป็นฐาน ในการพัฒนาภูมิปัญญา ค้นหาปัญหา สาเหตุ อุปสรรคการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมือง กำหนดเป้าหมาย ได้ทราบความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมือง นำเอามรรคมีองค์ 8 ในกรอบอริยสัจ 4 และ หลักอภิธานิธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดโดยเน้นการประชุมร่วมแสดง ความคิดเห็น การระดมสมอง กำหนดเป้าหมายร่วมกัน ส่งเสริมสนับสนุน ให้ความร่วมมือ เสียสละ และร่วม ดำเนินการปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองภายใต้กรอบบวรของชุมชน วัดสารอด กรุงเทพมหานคร การพัฒนาตาม “KHAI Model” มีองค์ประกอบย่อย 4 ประการ ได้แก่ ไข่ฟอง ที่ 1 K=Knowledge ความรู้ถูก ไข่ฟองที่ 2 H=Highlight ปลุกให้เด่น ไข่ฟองที่ 3 A=Activity เน้นกิจกรรม ไข่ฟองที่ 4 I=Impression ทำให้ประทับใจ จากการพัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ 1) แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาต่าง ๆ ในชุมชนถูกรวบรวมไว้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนเก็บรักษา พัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาชุมชนเอาไว้อย่างชัดเจน 2) ข้ออัตลักษณ์นำเอาภูมิปัญญาชุมชนที่โดดเด่นมาเชิดชู ให้เป็นอัตลักษณ์ทำให้เกิดการจดจำอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาชุมชนจนทำให้เกิดการกล่าวขาน 3) สมัครสมาน ชุมชนทั้งบวรมีความสมัครสมานสามัคคีมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน 4) สำราญสุข ภูมิปัญญาชุมชน มีคุณค่าสามารถเสริมสร้างความสุขแก่คนในชุมชนทั้งบวร ทำให้ชาวชุมชนอยู่ดีกินดีมีความสุข มีอาชีพ มีรายได้ นำมาเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ การนำหลักทฤษฎีของการพัฒนาสอดคล้องกับ Jenjai (2023) ซึ่งกล่าวไว้ในวารสารเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากทุนภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนเมืองเก่าสบสม- หาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย การพัฒนาตุ่งที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยการพัฒนาลวดลายเป็นรูปปลาปักที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชุมชน องค์ความรู้ ที่ได้รับ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทุนภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ยั่งยืนต้องอาศัยหลักการ 4 ประการ 1) การสร้างการมีส่วนร่วม 2) การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญา 3) การพัฒนา คุณค่าสู่มูลค่า และ 4) ทักษะการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน

จากผลการพัฒนาดังกล่าว เป็นการกำเนิดไข่มุเตลที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน เมื่อนำเอา ไข่มุเตลลงสู่การขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดก็ส่งผลให้เกิดประโยชน์มากมายแก่ชุมชน กล่าวคือ ชุมชนวัดสารอดสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง อยู่ร่วมกันด้วยความรัก

ความสามัคคีปรองดอง ส่งผลให้ภูมิปัญญาของชุมชนได้รับการสืบทอดสืบทอดต่อชนรุ่นหลัง ทั้งสร้างความประทับใจเมื่อได้มาสัมผัสภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดได้มีการฟื้นฟูและพัฒนาทุกคนยินดีและศรัทธามากขึ้น เกิดความร่วมมืออันดีของบรรดาชาวชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจ ส่งผลให้เกิดเครือข่ายที่เข้มแข็งและให้ความร่วมมือของพลังบรรพบุรุษทำให้ภูมิปัญญาชุมชนมีความยั่งยืน ชาวชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของไข่มุกเคลือบที่นำไปขับเคลื่อนพัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองสอดรับกับอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้แก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติต่อไป

สรุป

การสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดมีความจำเป็นอย่างมาก ด้วยเป็นชุมชนขนาดใหญ่ หากได้รับการพัฒนาภูมิปัญญาดั้งเดิมเอาไว้จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนวัดสารอดเป็นชุมชนที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ ในปี พ.ศ. 2565 รวมชาวชุมชนได้ 28 ชุมชน โดยมีวัดสารอดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนวัดสารอด ความร่วมมือของพลัง “บวร” ภายใต้แนวคิด “ราษฎร์บูรณะศิลปบวร โมเดล” เกิดจุดเด่นที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) กายสะอาด สถานที่วัดสะอาดสัปปายะ 2) ศิลสะอาด มีข้อปฏิบัติตามหลักศีล 5 3) จิตใจสะอาด มีความสุขใจ มีสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ 61 4) ปัญญาสะอาด มีความรู้ความเข้าใจ หลักการดำเนินชีวิตตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา บริบทเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด มีการค้าขายทางเรือ การทำสวน การจักสานตะกร้า งานประดิษฐ์ การใช้สมุนไพร การนวดตอกเส้น การสักการะหลวงพ่อรอดด้วยไข่ต้ม การทำบายศรี อาหาร นุ่งขาวห่มสไบตักบาตรทุกวันพระ การศึกษา พระปริยัติธรรม การรักษาศีล และการปฏิบัติธรรม วัดสารอดเป็นแหล่งเรียนรู้ การจัดงานหรือจัดกิจกรรม คนในชุมชนมีภูมิปัญญาความสามารถหลากหลายแต่ยังไม่ได้นำวิถีชีวิตนั้นมาพัฒนาต่อยอด สภาพปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน การสำรวจภูมิปัญญาชุมชนยังไม่ครอบคลุมทุกชุมชน ยังหาความเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นที่ชัดเจนไม่ได้ คนในชุมชนอยากออกมาแสดงความรู้ภูมิปัญญาแต่ไม่มีพื้นที่ให้แสดง เพราะไม่มีศูนย์กลางให้เข้ามามีส่วนร่วม หรือจัดกิจกรรมให้ได้แสดงออกทางภูมิปัญญาชุมชน ขาดการประชาสัมพันธ์ การประสานงาน การจัดทำระบบบริหารจัดการ การสรรหาบุคลากร การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนวัดสารอดย่อมทำได้สำเร็จได้ คือ 1) การประชาสัมพันธ์ ให้รับทราบข้อมูลข่าวสารทั่วถึง 2) การเข้าร่วมประชุมกันอย่างพร้อมเพรียง 3) ต้องการพื้นที่ขายของหรือแสดงสินค้า ด้านภูมิปัญญาชุมชน 4) ประธานชุมชนวัดสารอดได้มีบทบาทในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน 5) จัดระบบการประสานงานที่ดีระหว่างวัดสารอดกับชุมชน แนวทางการพัฒนา ภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด ได้แก่ 1) การพัฒนาการประชาสัมพันธ์ด้านสื่อสารทั้งออนไลน์ และออฟไลน์ 2) การติดต่อประสานงานระดับผู้นำบวรมีส่วนร่วมในการวางแผน บริหารจัดการ เพื่อให้การทำงานเป็นไปตามแผนและบรรลุเป้าหมาย 3) จัดตั้งคณะทำงานพัฒนาภูมิปัญญาชุมชน “บวร” เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น มีวัฒนธรรมหล่อหลอมรวมใจเกิดความรักสามัคคีปรองดอง นำเอามรรค มืองค์ 8 ในกรอบจริยสัง 4 โดยการประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และหลักการบริหารนิยธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอด โดยเน้นการประชุมร่วมแสดงความคิดเห็น การระดมสมอง กำหนดเป้าหมายร่วมกัน ส่งเสริมสนับสนุน ให้ความร่วมมือ เสียสละ และร่วมดำเนินการปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ รับผิดชอบ นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม การพัฒนาดังกล่าวเป็นการกำเนิดไข่มุกเคลือบ “KHAI Model” มืองค์ประกอบย่อย 4 ประการ ได้แก่ ไข่มุกที่ 1 K=Knowledge ความรู้ถูก ไข่มุกที่ 2 H=Highlight ปลุกให้เด่น ไข่มุกที่ 3 A=Activity เน้นกิจกรรม ไข่มุกที่ 4 I=Impression ทำให้ประทับใจ สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนเมื่อนำเอาไข่มุกเคลือบลงสู่การขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดส่งผลให้เกิดประโยชน์มากมายแก่ชุมชนวัดสารอด

สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากโซโมเดลเป็นการพัฒนาขึ้นภายใต้กรอบบรรทัดฐานที่เน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาซึ่งชาวชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของโมเดลและพร้อมที่จะดำเนินการนำเอาโซโมเดลไปขับเคลื่อนพัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนและสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้แก่ชุมชน สังคม ประเทศชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า วัดสารอดมีความพร้อมด้านชุมชน มีความเข้มแข็งของพลังบวรจึงควรจัดตั้งเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาชุมชนเมือง เพื่อสร้างความยั่งยืนและเป็นอัตลักษณ์ ชุมชนได้สืบสานภูมิปัญญาโดยมีกองทุนสนับสนุนมีสหกรณ์ของชุมชนเพื่อดำเนินงานภูมิปัญญาชุมชนวัดสารอดโดยนำ KHAI Model เป็นเครื่องมือในการพัฒนากิจกรรม มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือ เสียสละ สร้างความสมัครสมานสามัคคี ก่อให้เกิดรายได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การนำหลัก อริยสัจ 4 และหลักอภิปธานียธรรม เป็นธรรมเพื่อความเจริญมีการประชุมกันพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ให้สำเร็จ เคารพสักการะบูชา หลวงพ่อรอดอันช่วยกันดูแลรักษาภูมิปัญญาชุมชนไว้ เพื่อการพัฒนา 4 ประการ คือ การพัฒนาเชิงกายภาพ การพัฒนาเชิงพลศึกษา การพัฒนาเชิงจิตภาพ การพัฒนาเชิงปัญญาภาพ นำหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนภายใต้กรอบบรรทัดฐานการร่วมกับทฤษฎีของการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพมนุษย์ที่เป็นศาสตร์สมัยใหม่ สร้างขึ้นเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างสันติภาพ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองโดยพุทธสันติวิธีของวัดสารอด ด้วยการพัฒนาตามองค์ประกอบ 4 ประการ ของ KHAI Model (โซโมเดล) การนำไปใช้ในการขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนเมือง เช่น โรงเรียนวัดสารอดสืบสานให้คนรุ่นใหม่ต่อไป สอดคล้องเหมาะสมในการที่ภาครัฐหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นำ KHAI Model ไปใช้ในการจัดทำแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการในการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองที่สอดคล้องยุทธศาสตร์ชาติ แผนระดับชาติ และทิศทางการพัฒนาในระดับสากลกับยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ.2560-2564 เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนเมืองให้ชุมชนเข้มแข็งอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน นำการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนยกระดับสู่การพัฒนาให้วัดสารอดเป็นผู้นำสร้างระบบการพัฒนา ขับเคลื่อนสังคมชุมชนสร้างความสงบสุข สามารถนำนวัตกรรม KHAI Model มาพัฒนาภูมิปัญญาด้านการปฏิบัติภาวนา เพื่อได้เจาะกระเปาะโซโมเดลของตนเอง ปรับบทสวดหลวงพ่อด มีการพัฒนาต่อยอดโดยการนำเอาสัญลักษณ์โซโมเดลไปจัดทำเครื่องนอนสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรม ในการมาปฏิบัติธรรม และเป็นปริศนาธรรม วัดสารอดยังได้ร่วมมือกับสำนักงานเขตราชภัฏบูรณะพัฒนาภูมิปัญญาสัมมาชีพชุมชนได้พัฒนาเมนูอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น ขนมบ้าบิ่นกลั่นไข่ ขนมบ้าบิ่นฮ่อไข่ ขนมบ้าบิ่นจีไข่ พานบายศรีต่าง ๆ เช่น พานบายศรีรูปพญานาค พานบายศรีอิฐฐาน และพานพระแม่ธรณีแบบโบราณ เป็นการส่งเสริม สืบสาน รักษาไว้ให้ยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยเสนอแนะประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไป ในส่วนที่ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษา หรือเห็นว่าควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้นไปอีก ดังนี้

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยประเด็น “การพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อสันติภาพชุมชนอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี”

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยประเด็น “กระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาภูมิปัญญาเข้มแข็งเพื่อเสริมสร้างสันติภาพชุมชนอย่างยั่งยืนโดยพุทธสันติวิธี”

References

- Boonnam, J., & Nawakitphaitoon, N. (2022). Innovation of Cultural Knowledge and Local Wisdom Management for Community Development in Nakhon Si Thammarat Province. *Journal of Buddhistic Sociology*, 7(2), 103-114.
- Chaiwan, C., Phrapalad Sura Yanatharo, Phrakrusadhukitkosol, & Chusrisuk, W. (2023). Buddhist Peaceful Means for Resolving Current Social Conflicts. *Mahachulagajasara Journal*, 14(2), 11-21.
- Chuenchit, T., Maneekard, I., & Doungkeaw, N. (2023). Development of Local Wisdom Learning Resources for Informal Learning Management of the Khmu Ethnic Group in the Highlands of Chiang Rai Province. *Journal of BSRU-Research and Development Institute*, 8(2), 47-60.
- Jenjai, N. (2023). Community Product Development from Cultural Wisdom Capital, the Old Town Sob Som-Hat Krai Community, Wiang Sub-District, Chiang Khong District, Chiang Rai Province. *Journal of SaengkhomKham Buddhist Studies*, 8(3), 559-579.
- Khundet, W. (2023). Sarod Temple Official. *Interview*. November, 25.
- Kongsema, S., & Wongwatthanaphong, K. (2023). Factors Affecting the Success in Operating the Community Enterprise of Community Rice Production and Propagation Group, Ngio Rai Sub-District, Taphan Hin District, Phichit Province. *Journal of Modern Learning Development*, 8(12), 202-215.
- Layim, T. et al. (2022). Local Food Wisdom of Chai Nat Province: Development of Samrub Chai Nat. *Journal of Home Economics*, 65(2), 58-73.
- Maprasert, P., Adulbutra, S., & Maitreesophon, B. (2023). Public Participation in Community Development in Bangkao Sub-District, Municipality Cha-Am District, Phetchaburi Province. *Journal of Mani Chettha Ram Wat Chommani*, 6(5), 267-285.
- Nakhonsawan PAO. (2023). *Palang Bowon Cooperation 7 Projects*. Retrieved June 19, 2024, from <https://www.nakhonsawanpao.go.th/performance/view/547>
- Pakkret city Municipality. (2022). *Local Wisdom*. Retrieved October 23, 2022, from https://www.pakkretcity.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=2873
- Phra Kampanat Sukwattano. (2023). Representative of the Monks of Wat Sarod. *Interview*. November, 25.